

Pukovnik u penziji
DRAGO KARASIJEVIĆ

Slamanje njemačke vazdušnodesantne operacije „Konjićev skok”

(Operativno-taktički okviri i iskustva)

Početna ideja o izvođenju operacije

Njemačku operaciju »Rösselsprung«¹, koja je u našoj historiografskoj i vojnoj literaturi označena kao *drvarska operacija*, karakteriše izuzetno duga priprema od gotovo četiri mjeseca i relativno kratak period izvođenja — 11 dana (od 25. maja do 5. juna 1944). Njeno izvođenje je naredio lično Adolf Hitler na sastanku njemačke vrhovne komande u Rastenburgu, noću 2/3. februara 1944, sa jedinim ciljem — da se likvidira maršal Tito i vrhovno rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije. Prema sačuvanim dokumentima, Hitler je taj zahtjev obrazložio slijedećim riječima:

»Ja sam još u oktobru prošle godine rekao da uzrok sporog raščićavanja računa s našim protivnikom na tlu Jugoslavije leži isključivo u ličnosti Tita ... Mogu da vam kažem da je Tito u hiljadama prilika dokazao svoju nesavladivu energiju, nesalomljivu borbenost i izraziti talenat stratega, taktičara i vojskovođe ...«²

Razlozi zbog kojih je njemačka vrhovna komanda morala ozbiljno da se zamisli nad jugoslovenskim ratištem bili su više nego uznemirujući. Vladala je potpuna neizvjesnost o tome gdje će anglo-

¹ Kovanica »Rösselsprung« (Reselsprung) znači konjićev skok u šahovskoj igri.

² Ratni dnevnik njemačke vrhovne komande i izjava na saslušanju drugog pomoćnika načelnika operativnog štaba njemačke vrhovne komande generala Butlera fon Brandenfelsa — Nirnberški proces. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta — u daljem tekstu: AVII).

-američke armije otvoriti drugi front (takva mogućnost je postojala i na Balkanu, u kom slučaju bi NOVJ odigrala prvorazrednu ulogu), a ništa nije bilo bolje ni na Istoku — gdje se Sovjetska armija neza-drživo približavala Rumuniji i Bugarskoj, sprečavajući njemačku vr-hovnu komandu da uspostavi novi front. U takvoj situaciji, po ocjeni Hitlera, jedino rješenje je bilo — privremeno (ili za duže vrijeme) neutralisati Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije, a prije svega njenog vrhovnog komandanta i vojno-političko rukovodstvo.

Za izvršenje tog zadatka Hitler je naredio maksimalno angažo-vanje svoje vrhovne komande i Štaba za Jugoistok (čiji je koman-dant, feldmaršal Maksimilijan fon Vajks, prisustvovao sastanku u Rastenburgu), a neposredno izvođenje je povjerio komandi 2. oklopne armije, odnosno njenom 15. brdskom korpusu. Kako se njemačka 2. oklopna armija nalazila razmještena na teritoriji Hrvatske, Bosne, Hercegovine i Crne Gore, Hitler je naredio njenom komandantu, ge-neral-pukovniku Lotaru Rendulicu, da pripremi operaciju, obećavši mu sve snage i materijalno-tehnička sredstva koja bude tražio.³

Pripremanje operacije „Rösselsprung“

Za opsežne i detaljne pripreme operacije trebalo je više mjeseci. Komanda 2. oklopne armije procjenjivala je da vazdušni desant, koji je predstavljao okosnicu čitavog poduhvata, ne može biti spušten na Drvar prije druge polovine maja, a do tada bi bile završene i ostale pripreme, uključujući i opsežne mjere operativnog maskiranja i de-zinformisanja.

Prvi i najvažniji zadatak koji se postavio pred njemačku koman-du bio je — utvrditi tačno mjesto boravka maršala Tita u Drvaru i veličinu snaga koje neposredno obezbjeđuju vrhovno rukovodstvo na-rodnooslobodilačkog pokreta. Naređenje za izviđanje šireg rejona Dr-vara izdao je već 4. februara komandant Jugoistoka feldmaršal fon Vajks, nakon povratka sa savjetovanja u Rastenburgu.⁴ Na sastanku, kojem su prisustvovali samo rukovodioci obavještajne službe, fon Vajks je odluku o operaciji »Rösselsprung« okvalifikovao kao najveću državnu tajnu Trećeg Rajha, za koju smeju znati samo učesnici sas-tanka. Na predlog potpukovnika Romana Losa, direktora tajne poli-cije za Jugoistok, utvrđena je i šifra kojom će se služiti u izvršavanju postavljenog zadatka.⁵

³ Isto.

⁴ AVII k. 70-A, reg. br. 1/2.

⁵ AVII, NAV-N-T- 501 Roll. 256/1-700.

Uporedo sa pripremama koje su otpočele komande Jugoistoka i 2. oklopne armije, u operaciju »Rösselsprung« uključio se i ministar bezbednosti Rajha Hajnrih Himler.⁶ Odmah poslije sastanka u njemačkoj vrhovnoj komandi, on je naredio svim policijskim i obavještajnim službama na teritoriji tzv. Nezavisne Države Hrvatske da otpočnu sa intenzivnim izviđanjem šireg rejona Drvara. Za učešće u operaciji »Rösselsprung« određen je kapetan Rupert Mandl, iz diverzantske škole, kome su lično Kaltenbruner, šef bezbjednosti Rajha, i Šelenberg, načelnik 6. uprave bezbjednosti, dali potrebna materijalna sredstva i snabdjeli najširim ovlašćenjima.⁷

Za izviđanje šireg rejona Drvara angažovana je i vojna obavještajna služba — Abver, povjeravajući ovaj zadatak majoru Leopoldu Benešu.⁸ On je izabrao 50 provjerenih diverzanata i špijuna (koji su kamuflažno nazvani »lovokradice«), krenuo sa njima za Banja Luku, i veću grupu uključio u tzv. jedinicu »Kirhner«, koja je brojala 80 ljudi i pripadala diviziji »Branderburg«.⁹ Jedinica »Kirhner« stigla je u Banja Luku početkom oktobra 1943. i odmah se smjestila u s. Karanovac, 12 km južno od grada, odakle je, u saradnji sa četnicima, organizovala izviđanja šireg rejona Jajca, prodirući uglavnom desnom obalom Vrbasa. Kada je vrhovno rukovodstvo NOP-a napustilo Jajce, 7. januara 1944, i prebacilo se u rejon Potoka u planini Klekovači, četnici su o tome odmah obavijestili Kirhnera, a on majora Beneša.

Istovremeno sa akcijama majora Beneša, uključio se u operaciju »Rösselsprung« i šef tzv. Ajnzac komande na teritoriji tzv. Nezavisne Države Hrvatske, potpukovnik Ginter Herman. Naredio je ustaškom funkcioneru policijske službe Branku Rukavini da ubaci najmanje 50 špijuna i agenata na slobodnu partizansku teritoriju također sa zadatkom da ustanove tačno mjesto boravka maršala Tita i najvišeg rukovodstva NOP-a. Rukavina je za kratko vrijeme okupio 64 špijuna. Čim se približila slobodnoj teritoriji ovu grupu otkrio je narod

⁶ AVII, k. 32, reg. br. 38/1.

⁷ Hagen Walter (Willi Hötl): *Die Geheime front, Organisation, Personen und aktionen des Deutschen geheimdienstes*, Linz/Wien 1950.

⁸ AVII, k. 83, reg. br. 1/12. Izbor majora Beneša za operaciju »Rösselsprung« nije bio slučajan. Kao osvjedočeni nacista, Beneš je do 1938. djelovao u Brazilu i bio jedan od najsposobnijih špijuna, a nakon Anšlusa, marta 1938, vraća se u Austriju, ubija svoju ženu Jevrejku, ženi se jednom članicom nacističke partije i ubrzo postaje instruktor za obuku specijalnih jedinica divizije »Brandenburg«.

⁹ Jedinica »Kirhner« je nazvana po svom komandiru, poručniku Erihu Kirhneru, istaknutom diverzantu i obaveštajcu. Formirana je septembra 1943. u blizini Beča sa osnovnim zadatkom da se ubaci u Jugoslaviju radi prikupljanja podataka o vrhovnom rukovodstvu NOP-a koje se tada nalazilo u Jajcu i organizovanju napada na Vrhovni štab.

i partizanske straže. Kada su se uvjerili da ne mogu prodrijeti ka Drvaru dali su se u bjekstvo.¹⁰ Slično je prošla i grupa špijuna koju je, obučenu u partizanske uniforme, pokušala da ubaci iz Mostara obavještajna služba 5. SS korpusa. Dočekali su je borci Prve proleterske divizije i likvidirali.¹¹

U komandu 2. oklopne armije i u oba štaba korpusa slivale su se mnoge informacije o jedinicama i snagama narodnooslobodilačkog pokreta, ali ono što ih je najviše zanimalo nisu mogli da otkriju — gdje je Tito i kako do njega doći. I, kada su najmanje očekivali, dobili su obilje informacija i podataka od partizanskog dezertera Namika Tetarića, člana intendature Prvog proleterskog korpusa, koji je pobjegao sa liječenja u Prijedor i u Gestapou ispričao sve što zna: da se u Drvaru nalazi Vrhovni štab, da ga obezbjeđuje prateći bataljon, da je Tito bio u gradu 12. 3. 1944, da je oko Titove kuće stalno jaka naoružana straža, da se sjednice Vrhovnog štaba održavaju obično srijedom i četvrtkom u 15 sati i sl. Podaci o razmještanju jedinica Prvog proleterskog i Petog korpusa bili su još precizniji, a detaljno je otkrio i mrežu bolnica, magacina i radionica.¹²

Već sutradan (28. marta) svi podaci su se nalazili na stolu general-pukovnika Lotara Rendulica u Vrnjačkoj Banji. Upoređujući ih sa informacijama koje je već posjedovao, zaključio je da su u osnovi tačni, ali nije prihvatio obavještenje da Tito stalno boravi u Drvaru jer bi se u tom slučaju izložio opasnosti od napada njemačke avijacije. Prema naređenju Rendulica, napravljen je i detaljan reljef Drvara i najbliže okoline, koji je sa avio-snimcima ovog područja upotrebljen za preciziranje zadataka vazдушnom desantu. Međutim, kako je desant planiran tek za drugu polovinu maja, odlučeno je da se odmah pređe u akciju svim raspoloživim snagama.

Operativnim planom komande 2. oklopne armije predviđeno je da 7. SS divizija »Princ Eugen«, zajedno sa ustaško-domobranskim Brzim zdruhom i Bosansko-krajiškim četničkim korpusom, otpočne dejstva na terenu Jajca i Mrkonjić-Grada; 6. ustaški zdrug iz Livna prema Glamoču; a snage 383. njemačkog puka i 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruha u donjem toku Sane. Osnovni cilj svih ovih akcija bio je vezivanje jedinica NOV i POJ za šire rejone Jajca, Mrkonjić-Grada, Banja Luke, donjeg toka Sane, Knina i Livna, čime bi

¹⁰ AVII, k. 1628, reg. br. 22/2.

¹¹ AVII, k. 520, reg. br. 42/1, Izvještaj štaba Prvog proleterskog korpusa Vrhovnom štabu NOV i POJ.

¹² AVII, NAV-N-T-314, roll 566/194-7. Izjava Namika Tetarića u njemačkom obavještajnom punktu (Gestapou) u Prijedoru 27. marta 1944.

one bile odvlačene od rejonu Drvara, a to znači i od neposrednog angažovanja prilikom desanta. Da bi što više dezorijentisao Vrhovni štab o svojim stvarnim namjerama, Rendulic je striktno zabranio preduzimanja bilo kakvih opsežnih akcija iz doline Une prema Drvaru,¹³ jer je upravo na tom sektoru planirao angažovanje dvije jake borbene grupe za brz prodor ka Drvaru u trenutku spuštanja desanta.¹⁴ Uporedo je proturena vijest kako Nijemci otvaraju put dolinom Vrbasa prema južnoj Dalmaciji, te da pripremaju ofanzivu na Liku.

Time je počela druga faza priprema operacije »Rösselsprung«. Prema Rendulicevoj zamisli ona je trebalo da traje skoro dva mjeseca — u kom vremenu su snage NOVJ morale da budu što više razdvojene i udaljene od Drvara. Tom cilju podredio je i cjelokupni sistem taktičkog i operativnog maskiranja i obmanjivanja.

Kako se približavao kraj aprila, komandant 2. oklopne armije postajao je sve nervozniji i zabrinutiji zbog bojazni da njemačka vrhovna komanda ne naredi izvođenje vazdušnog desanta već početkom maja, jer su u rejonu Drvara još uvijek bile jake snage Šeste ličke proleterske divizije. Razmišljajući o tome kako da ih odvuče što dalje od Drvara i angažuje preko Une u Lici, naredio je komandantu 15. brdskog korpusa da otpočne sa paljenjem i razaranjem svih sela u dolini Une. Samo u toku jednog dana (19. aprila) neprijatelj je zapalio sela Zaklopac, Brezovac i Doljane, u Mazinu je popalio sve kuće, a sutradan je sa četom tenkova prodro u Mali Cjetnić, Bosanski i Lički Osredak.¹⁵

U zoru, 20. aprila, Šesta lička proleterska divizija našla se u slijedećem rasporedu: Prva brigada duž komunikacije Srb — Doljani, Treća brigada u rejonu Trubara, a Druga u širem rejonu Drvara (sa štabom u s. G. Vrtoče). Istog dana je Štab divizije dobio naređenje od Štaba Prvog proleterskog korpusa da zatvori pravac prema s. Boboljuskama sa dvije brigade, ali taj zadatak nije mogao odmah da se izvrši jer Druga brigada nije smjela bez zamjene da napusti rejon Drvara. Da je takva odluka bila ispravna, ubrzo je pokazalo i reagovanje Nijemaca. Komandant 2. oklopne armije dobijao je svakodnevnu tačna obavještenja o rasporedu i pokretima brigada Šeste divizije. Kada je shvatio da na pomjeranje jedinica nisu mogle utjecati ni

¹³ AVII, NAV-N-T-314, roll. 562/537. Naređenje komande 2. oklopne armije za dejstva potčinjenih jedinica.

¹⁴ AVII, k. 458/A, reg. br. 39/1—5. Obavještajni podaci štaba Petog korpusa NOVJ.

¹⁵ AVII, k. 371, reg. br. 31/9. Izvještaj Štaba Šeste ličke proleterske divizije Štabu Prvog proleterskog korpusa.

paljevine Mazina, Zaklopca, Brezovca i Doljana, naredio je da se sva sela u dolini Une (od Kupirova do Kulen-Vakufa) pretvore u zga-rišta.¹⁶

U svim tim akcijama njemačkih jedinica zapažena uloga bila je namijenjena četnicima. Oni su stavljeni pod njemačku komandu već početkom aprila, a za samu operaciju je komandant 7. SS divizije »Princ Eugen«, sporazumno sa komandantom Bosansko-krajiškog četničkog korpusa, rasporedio četničke snage u tri pravca: prema Kozari, Ključu i Jajcu. Prilikom raspoređivanja četničkih jedinica, štab 7. SS divizije doneo je odluku da svaki njemački bataljon bude ojačan jednim četničkim bataljonom, s tim da se četnici angažuju ne samo kao vodiči, izviđači i obavještajci već i direktno u borbi protiv jedinica NOV i POJ.

Uporedo sa informacijom o uključivanju četnika u operaciju, u štab 2. oklopne njemačke armije prispjelo je i obavještenje o dolasku Šeste krajiške brigade Četvrte divizije, na pravcu Bihać — Bosanski Petrovac — Drvar, upravo tamo gdje po planu Nijemaca nije smjelo da bude naših jačih snaga, jer su tim pravcem predviđali prodor prema Drvaru. Pojavila se sumnja da je Štab Petog korpusa NOVJ otkrio pripremanje operacije »Rösselsprung«. To je, u stvari, bilo tačno. U zoru 4. aprila u jednoj akciji na cesti Prijedor — Bosanski Novi borci 11. krajiške brigade ubili su 63 njemačka vojnika, podoficira i oficira i zarobili 26 Nijemaca, među kojima i dva podoficira. U zaplijenjenoj opremi pored ostalog pronađen je i jedan dokument na njemačkom jeziku i skica Drvara. U Štabu brigade su odmah shvatili da se radi o izuzetno značajnim podacima, pa su ih najhitnije dostavili Štabu četvrte krajiške divizije koji ga je odmah proslijedio Štabu Petog korpusa.¹⁷

U Štabu korpusa tada se nalazio samo komandant general-major Slavko Rodić. On je odmah zaključio da se najvjerovatnije radi o pripremi napada na rukovodstvo NOP-a u Drvaru, pa je izjavu Tetarića i skicu Drvara lično odneo drugu Titu. Pročitavši oba dokumenta. Tito se potpuno složio sa njegovom procjenom. Petom korpusu je odmah naređeno da dobro zatvori sve pravce koji prema Drvaru vode od Banja Luke, Bihaća i Bosanske Krupe, a istovremeno je zahtijevao još rastresitiji raspored svih ustanova u Drvaru.

Sredinom aprila njihov razmještaj je izgledao ovako: u Drvaru su bile komanda područja i mjesta, zatim okružni, sreski i opštinski

¹⁶ AVII, k. 371, reg. br. 31/15. Izvještaj Štaba Šeste ličke proleterske divizije Štabu Prvog proleterskog korpusa.

¹⁷ *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1958, knj. II, str. 98.

komiteti KPJ i SKOJ-a, okružni, sreski i opštinski narodnooslobodilački odbor, radio-telegrafski kurs i šifrantsko odjeljenje pri Vrhovnom štabu, kao i partijska škola CK KPJ. Na desnoj obali Unca, u pećini, izgrađeno je sjedište Vrhovnog štaba, dok su odjeljenja rodova i službi bile u Drvaru. Strane vojne misije su raspoređene izvan Drvara: američka i britanska u Drvar-Selu, a sovjetska u naselju Grujići 1 km severozapadno od Drvara. U s. Šipovljani nalazio se Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, Pozorište narodnog oslobođenja kao i Oficirska škola Vrhovnog štaba sa 137 slušalaca. Inženjerska brigada Vrhovnog štaba izgradila je u selu Bastasima (u pećini na izvoru Bastaškog vrela) komandno mjesto Vrhovnog komandanta. On se tamo premjestio polovinom aprila, a u Drvar je dolazio po potrebi, na sastanke i konferencije.

Prateći bataljon (sastava četiri čete i konjički eskadron, ukupno 280 ljudi) raspoređen je na velikom prostoru — od Drvara do Bastasa. Sjedište Vrhovnog komandanta u Bastasima obezbjeđivao je jedan vod Druge čete sa konjičkim eskadronom, a sjedište Vrhovnog štaba u Drvaru — Prva četa i jedan vod Druge čete. Jedan vod Četvrte čete obezbjeđivao je britansku i američku vojnu misiju u Drvar-Selu, a drugi vod — sovjetsku vojnu misiju u Grujićima. Četa protivavionskih mitraljeza raspoređena je po vodovima: Prvi vod na Šobića Glavici (k. 520), a Drugi vod u s. Zaseok (k. 678) i sa obe strane pećine.

*

Čim je Šesta krajiška brigada napustila položaje južno od Prijedora i krenula u rejon Bosanske Krupe, njemačka obavještajna služba je o tome obavijestila komandu 69. korpusa u Zagrebu i komandu 2. oklopne armije u Vrnjačkoj Banji. Procjenivši da su tim manevrom osjetno oslabljene pozicije NOVJ na sektoru Prijedora, Rendulic je odmah odlučio da prodre jakim snagama na rudnik Ljubiju (koji su borci 8. krajiške brigade oslobodili 15. oktobra 1943), a zatim da produži napad prema Sanskom Mostu. Za taj zadatak je angažovao ojačani 92. motorizovani puk, koji je početkom maja stigao iz Mađarske u rejon Bosanske Kostajnice i Bosanskog Novog.

Štab Petog korpusa NOVJ redovno je obavještavao Vrhovni štab o aktivnostima neprijatelja u dolini Sane i Une. Da bi ojačao odbranu na pravcima prema Bosanskom Petrovcu, Sanskom Mostu i Ključu, Vrhovni štab je naredio Petom korpusu da 39. krajiška divizija koncentriše sve snage prema Banjoj Luci, a da pravac od Mrkonjić-Grada prema Ključu preuzmu jedinice Prve proleterske divizije.

Za štab Petog korpusa, s obzirom na aktivnost neprijateljskih jedinica, nije više bilo dileme u pogledu namjera neprijatelja. Zato je već 18. maja izdao zapovijest za odbranu pravca Bihać — Drvar i Bosanska Krupa — Drvar, angažujući na njima glavne snage Četvrtre divizije: Šestu krajišku brigadu sa Drvarsko-petrovačkim NOP odredom na pravcu Bihać — Vrtoče — Petrovac, a Osmu brigadu da zatvori pravac Bosanska Krupa — Krnjeuša — Vrtoče (dva bataljona ove brigade zadržana su na prostoriji Gornja Suvaja kao rezerva).¹⁸ Jedinice 39. divizije bile su orijentisane prema Prijedoru: 11. krajiška brigada (bez bataljona) imala je zadatak da zatvara pravac koji od Ljubije i Prijedora izvodi prema Sanskom Mostu i Podgrmeču, 16. brigada je bila na desnoj obali Sane zatvarajući pravce koji vode prema slobodnoj teritoriji, a 15. brigada je dobila zadatak da se postavi na širu prostoriju kod Bronzanog Majdana i zatvara pravce koji od Banja Luke vode prema Sanskom Mostu. Dva bataljona 13. proleterske brigade »Rade Končar«, koji su stavljeni pod komandu 39. divizije, zajedno sa jednim bataljonom 13. krajiške brigade, poseli su prostoriju Orahovljani — Čađavica — Sitnica radi zatvaranja pravca koji od Mrkonjić-Grada izvode prema Ključu i Ratkovu, dok je glavnina 13. krajiške brigade zadržana na prostoriji Skolovo — Pavići kao rezerva. Deveta krajiška brigada 10. divizije ostala je i dalje na terenu Janja, zatvarajući pravac prema Kupresu.

Snage Prvog proleterskog korpusa i Devete divizije Osmog korpusa na svojim položajima spremno su očekivale napad neprijatelja.

Na osnovu protivmjera partizanskih štabova, Nijemci su zaključili definitivno da je Vrhovni štab ipak doznao za operaciju »Rösselsprung«, mada za pouzdan zaključak nisu imali sve indicije. Nijedna njemačka komanda nikada nije saznala da je izjava Namika Tetarića sa skicom Drvara zaplijenjena još 4. aprila, i da je Tito na vrijeme otkrio planove neprijatelja. To je znao samo jedan njemački oficir, šef Gestapoa u Prijedoru kapetan Fišer, koji je te dokumente i poslao vozom za Bosanski Novi obavještajnom oficiru 373. njemačke »Tiger« divizije.¹⁹ Kada je saznao da je voz napadnut i da su izginuli svi oficiri i vojnici, shvatio je i da su nestali pomenuti dokumenti, ali je odlučio da o tome ćuti iz straha od kazne.

Tih dana su bile završene gotovo sve pripreme za početak operacije. Prema Rendulicovom naređenju, izvršena je popuna svih njemačkih jedinica do punog formacijskog sastava; 373. »Tiger« divizija

¹⁸ AVII, k. 1265, reg. br. 14/1—1. Zapovijest Štaba Petog korpusa.

¹⁹ Hagen Walter (Willi Hötl): *Die Geheime Front organisation, Personen und Aktionen des Deutschen Geheimdienstes*, Linz/Wien, 1950.

popunjena je obveznicima i oficirskim kadrom iz Njemačke, a 7. SS divizija »Princ Eugen« Nijemcima — folksdojčerima iz Jugoslavije i Rumunije. Sredinom maja brojno stanje 7. SS divizije »Princ Eugen« iznosilo je 21.000 ljudi, a 373. »Tiger« divizije oko 15.000.

Odluka o početku operacije »Rösselsprung« doneta je 13. maja u njemačkoj vrhovnoj komandi u Berghofu, uz prisustvo Hitlera.²⁰ Rendulic je iscrpno referisao o toku priprema, a zatim o meteorološkoj prognozi za maj.

Nakon što mu je Hitler odobrio predloženi plan Rendulic je istoga dana doleteo u Beograd i o tome upoznao komandanta Jugoistoka. feldmaršala Maksimilijana fon Vajksa. Kako je do početka dejstava ostalo još samo 12 dana, zaključeno je da se odmah angažuju i sve četničke snage tzv. Dinarske divizije (kao što je to već u aprilu bilo učinjeno sa Bosansko-krajiškim četničkim korpusom), te da se do 25. maja sprovedu još opsežnije mjere operativnog i taktičkog obmanjivanja i dezinformisanja. Prema zamisli njemačkih komandi, glavni zadatak četnika bio je da neprekidno, danju i noću, motre u dolini Une na Šestu ličku proletersku diviziju i odmah izvještavaju o svim promjenama, te da se ubacuju na pravac Kulen-Vakuf — Vrtoče — Bosanski Petrovac.²¹

Na planu taktičkog i operativnog obmanjivanja i dezinformisanja komanda 2. oklopne armije je preduzila opsežne mjere: naredila je štabu 7. SS divizije »Princ Eugen« da glavne snage povuče sa područja Jajca i Mrkonjić-Grada i prebaci u dolinu Lašve i Bosne; u Prvu proletersku diviziju ubačen je jedan vojnik 7. SS divizije, koji je u Štabu divizije ispričao kako će divizija »Princ Eugen« uskoro otići iz Jugoslavije; preko četnika, domobrana i njihovih porodica proturene su vijesti o tome kako je glavni zadatak njemačkih jedinica u dolini Vrbasa da osiguraju popravljjanje ceste uz Vrbas (što su oni stvarno i činili), te da se žure da što prije uspostave komunikaciju Banja Luka — Jajce — Donji Vakuf — Bugojno — Kupres i dalje ka Jadranskom moru; komandantu 69. armijskog korpusa naređeno je da hitno pripremi operaciju na Baniji i Kordunu (koja mora početi 22. maja, konspirativno je nazvana »Šah«) s tim što će kao pojačanje dobiti 92. motorizovani puk iz Bihaća, 54. izviđački bataljon, snage 2. ustaško-domobranskog lovačkog zdruga iz Bosanske Krupe i dijelove 373. njemačke »Tiger« divizije sa linije Otočac — Bihać. Cilj je bio: obmanuti Vrhovni štab o pravim namjerama, jer je bilo evidentirano

²⁰ Rendulitz Lothar: *Gekämpft, Gesiegt, Geschlagen*, Verlag, Wlsermühl, Wels-Heidelberg, 1952.

²¹ AVII, NAV-N-T-314, RoI. 562/283—293.

da Nijemci ne mogu istovremeno izvoditi dvije operacije: na Baniju i Kordun i na slobodnu teritoriju Drvara.

Za izvođenje i rukovođenje operacijom »Rösselsprung« komanda 2. oklopne armije učinila je odgovornim štab 15. brdskog korpusa.²² Zapovijest komandanta korpusa odobrena je u komandi armije 21. maja i odmah saopštena potčinjenim štabovima. Jedinicama su postavljani slijedeći zadaci: 1) štab 373. divizije formira dvije borbene grupe — »Vilam« i »Lapac«, od kojih prva kreće u 6 h, na dan »X«, iz rejona Srb i prodire najbrže preko Trubara za Drvar, i na svaki način deblokira (još istog dana) SS-padobranski lovački bataljon u Drvaru, a druga (ojačani bataljon) kreće u 5 h iz Lapca preko Kulen-Vakufa za Vrtoče; 2) 92. motorizovani puk prodire iz rejona Bihaća i Bosanske Krupe prema jugoistoku, da bi što brže zauzeo Bosanski Petrovac, razbio partizanske jedinice i štabove i zauzeo aerodrom i ustanove za snabdijevanje. Energičnom prodoru ove borbene grupe pridaje se odlučujući značaj. Poslije toga puk prodire ka Drvaru, spriječava eventualno povlačenje snaga NOV i POJ na sjever i uspostavlja vezu sa 500. padobranskim bataljonom, odnosno borbenom grupom »Vilam«; 3) 500. SS-padobranski lovački bataljon, poslije vatrene pripreme izvršene »Štukama«, spušta se prvog dana napada ujutro u Drvar i tamo uništava štabove; 4) puk »Branderburg« sa potčinjenim borbenim jedinicama tzv. NDH prodire od Knina za Bosansko Grahovo, nakon čega kreće u specijalnu akciju ka liniji Prekaja — Drvar; 5) ojačani 105. SS-izviđački bataljon prodire od Livna preko Grahova za Drvar, a izviđački bataljon 369. divizije od Livna prema Glamoču; 6) sa istoka iz rejona Mrkonjić-Grada i Jajca napadaju jedinice 7. SS divizije, a iz rejona Banja Luke prema Ključu napadaju jurišni bataljon 21. oklopne armije i 202. tenkovski bataljon.

Istoga dana (21. maja) komandant Jugoistoka, feldmaršal Maksimilijan fon Vajks, odleteo je iz Beograda u njemačku vrhovnu komandu sa zapovješću 15. brdskog korpusa i planom upotrebe 500. SS-padobranskog bataljona. U prisustvu Adolfa Hitlera²³ ponovo je detaljno razmotren i usvojen plan upotrebe snaga u operaciji, ali je procijenjeno da je padobranski bataljon brojno slab u odnosu na protivnika (koji će se žestoko boriti i gdje neće biti predaje), pa je odmah povećan za 170 ljudi (od 654 padobranaca i jedriličara na 824). Poslije povratka u Beograd (23. maja uveče), komandanta Jugoistoka je dočekaao general-pukovnik Rendulic, i nakon što je primio instrukcije

²² AVII, NAV-N-T-314 Rol. 563/711. Naređenje 2. oklopne armije komandi 15. brdskog armijskog korpusa za izvođenje operacije.

²³ AVII, NAV-N-T-314 Roll 563/700. Odobrenje plana operacije od strane Adolfa Hitlera.

odmah se vratio u svoju komandu (u Vrnjačku Banju) gdje je već bio detaljno razrađen plan sinhronizovanih dejstava.

Njegove osnovne konture, prema sačuvanim i autentičnim njemačkim izvorima, zasnivale su se na slijedećem: 1) sve borbene grupe kreću u napad u 5 h, izuzev grupe »Vilam« koja kreće u 6 h, jer je od Drvara udaljena samo 25 km (ako bi rano otkrila svoj pravac dejstva to bi moglo da kompromituje cijelu operaciju); 2) da bi glavni udar na Drvar bio što snažniji, 92. motorizovani puk je osjetno ojačan (raspolagao je sa oko 70 tenkova, 35 bornih izviđačkih kola i 400 kamiona za brzo prebacivanje pješadije). Bila je to najjača borbena grupa, sa oko 5.150 Nijemaca i 2.000 ustaša i domobrana, kojoj je Rendulic namijenio glavni zadatak — da sa padobranskim bataljonom i borbenom grupom »Vilam« uništi vrhovno rukovodstvo NOP-a u Drvaru; 3) procjenjujući da će odmah, čim bude uništen Vrhovni štab, nastati opšte rasulo i bježanje partizanskih štabova,²⁴ Rendulic je odredio brojne izviđačke, diverzantske, lovačke i brdsko-planinske jedinice, specijalno namijenjene i obučene za hvatanje i uništavanje štabova i ustanova, a svim komandama je naredio da 25. maja drže na položajima polovinu svojih snaga (od ukupno 32.000 njemačkih vojnika planiranih za izvođenje operacije, prvog dana — 25. maja, uključeno je u borbu samo 16.000, od kojih polovina na pravcima Srb — Drvar i Bihać — Drvar; 4) naredio je da se sve četničke snage maksimalno aktiviraju, posebno na pravcu Ripački Klanac — Bosanski Petrovac — Oštrej.

U zoru, 24. maja, u komandi 2. oklopne armije završen je i plan upotrebe padobranskog lovačkog bataljona.²⁵ Predviđeno je da jurišni bombarderi otpočnu, najpre, sa žestokim bombardovanjem Drvara i bliže okoline 25. maja u 6.35 (u ukupnom trajanju od 25 minuta), a da se potom u 7 h spusti 314 padobranaca i 340 jedriličara. Jedriličari su podijeljeni u šest borbenih grupa, a padobranici u tri; svaka je dobila precizne i dobro razrađene zadatke.

Jedriličari: 1. borbena grupa »Panther«, 11 jedrilica, svaka po 10 vojnika (ukupno 110 ljudi), zauzima komandno mjesto maršala Tita na Šobića Glavici, potom uspostavlja vezu sa ostalim borbenim grupama; 2. borbena grupa »Stürmer« (jurišnik), pet jedrilica, 50 ljudi zauzima »Moskvu« — sjedište sovjetske vojne misije; 3. borbena grupa »Draufgänger« (bezobzirni napadač), sedam jedrilica, 70 ljudi napada radio-centar Vrhovnog štaba i TANJUG; 4. borbena grupa »Gre-

²⁴ Lothar Rendulitz: *Gekämpft, Gesiegt, Geschlagen*, Verlag, Wehlsermühl, Wels-Heidelberg 1952.

²⁵ AVII, k. 25, reg. br. 5/3. Plan upotrebe 500. SS padobranskog bataljona.

ifer« (hvatač), četiri jedrilice, 40 ljudi, zauzima »London« (englesku misiju), a potom nadire zajedno sa borbenom grupom »Breisser« na Kapelu, 500 m južno od »Londona«; 5. borbena grupa »Beisser« (grižač) dve jedrilice, 20 ljudi, presijeca put za Kamenicu 200 m južno od Sabljica kuća kako bi pomogla »Panteru« da nesmetano izvrši napad na komandno mjesto maršala Tita; 6. borbena grupa »Brecher« (drobilica), pet jedrilica, 50 ljudi, zauzima »Ameriku« (američka misija), a zatim pročešljava zgrade na jugozapadnom izlazu iz Drvara.

Padobransci: 1. borbena grupa »Blau« (plavi), jačine 100 ljudi, zauzima istočni izlaz iz Drvara, a potom organizuje njegovu odbranu zajedno sa borbenom grupom »Grün«. Uspostavlja veze sa borbenom grupom »Stürmer«, »Panther« i »Rot«; 2. borbena grupa »Grün« (zeleni), 95 ljudi, zauzima sjeveroistočni dio Drvara i »most na kapiji«, a potom zajedno sa borbenom grupom »Blau« organizuje odbranu istog dijela Drvara. Ova grupa dobila je i zadatak da zauzme željezničku stanicu u Drvaru i mostove preko kojih vode putevi od sela Šipovljana, i da na taj način spriječi da slušaoci Oficirske škole Vrhovnog štaba dođu u Drvar; 3. borbena grupa »Rot« (crveni), 85 ljudi, zauzima gostionice u gradu, a glavninom odmah uspostavlja vezu sa grupama »Panther« i »Stürmer«. Sa grupom »Rot« je komandant bataljona, hauptštrumfirer (kapetan) Kurt Ribke, sa štabom bataljona.

U podne 24. maja sve je bilo spremno za početak operacije »Rösselsprung«. Južno od Drvara, u Kninu nalazio se 1. puk »Brandenburg«, ojačan ustaško-domobranskim snagama jačine puka i sa 3.000 četnika Dinarske četničke divizije. U Livnu se nalazio ojačani 105. izviđački bataljon 5. SS korpusa sa izviđačkim bataljonom 369. divizije, a pod njegovom komandom bila je Šatorska brigada Dinarske četničke divizije. U Srbu je bio razmješten 384. puk 373. njemačke »Tiger« divizije, ojačan četom tenkova, izviđačkim i inženjerskim bataljonom divizije, kao i divizionom brdskih topova. Bila je to vrlo jaka borbena grupa »Vilam«. U Bihaću se nalazio 92. motorizovani puk, ojačan četom brzih jurišnih tenkova i pionirskim bataljonom. Komandi ovog puka bila je potčinjena i borbena grupa u Bosanskoj Krupi, sastava 554. izviđački bataljon i 1. puk 2. ustaškog lovačkog zdruga. U Banjoj Luci se nalazio elitni grenadirski jurišni bataljon 2. oklopne armije sa 202. tenkovskim bataljonom. Na području Jajca, Mrkonjić-Grada, Travnika, Zenice i Busovače bila je raspoređena 7. SS divizija »Princ Eugen«. Na aerodromima Ečka kod Zrenjanina, Cerklje kod Brežica i Lučko kod Zagreba bile su raspoređene borbene grupe 500. SS padobranskog lovačkog bataljona prvog talasa, a na aerodromu Zalužani kod Banja Luke nalazio se drugi talas padobranaca.

Vrhovni komandant maršal Tito, nalazio se u selu Bastasi, 6 km zapadno od Drvara. U srijedu, 24. maja poslije podne, došao je u Drvar na sastanak sa Vrhovnim štabom, i odmah je naredio da jedna jača jedinica, naoružana automatskim oružjem, posedne položaje za odbranu na levoj obali Unca ispred pećine.

Obostrana dejstva i tok operacije

U zoru 25. maja krenule su u napad na slobodnu teritoriju sve snage 15. brdskog korpusa. Položaje istočno od Srba prema Drvaru branila je Šesta lička proleterska divizija u slijedećem rasporedu: Štab divizije u s. Kamenici; Prva brigada u rejonu s. Mali i Veliki Cvjetnić — Boboljusci — Martin Brod; Druga brigada (ojačana baterijom topova) u rejonu s. Osredci — s. Dolovi; i Treća brigada u rejonu s. Trubar — s. Vagan — Resanovci. Ukupno je u diviziji bilo 190 oficira, 691 podoficir i 2.796 vojnika, a od naoružanja: 2.403 puške, 241 puškomitraljez, 34 teška mitraljeza, 31 laki i 12 teških minobacača, devet protivtenkovskih pušaka i tri topa.²⁶

Nasuprot Šestoj ličkoj proleterskoj diviziji nalazile su se snage 373. njemačke »Tiger« divizije, gotovo trostruko jače. Samo 384. puk ove divizije brojao je više od 3.000 ljudi, naoružanih sa 182 puškomitraljeza, 40 minobacača, 14 brdskih i protivtenkovskih topova.²⁷ U Srbu se nalazio i komandant divizije, general-lajtant Eduard Aldrijan, koji je naredio borbenoj grupi »Vilam« da sa dva bataljona krene u napad sat ranije nego što je to određeno zapovješću 2. oklopne armije kako bi do sedam sati dok ne počne vazdušnodesantni napad na Drvar, zauzeli što povoljnije položaje za dalji prodor.²⁸

Oko 5.30 sa kote 667 u rejonu s. Osredak snage Druge ličke proleterske brigade otvorile su žestoku vatru po prvom ešelonu borbene grupe »Vilam«. Među Nijemcima je nastalo komešanje, a zatim zastoj. Ideja generala Aldrijana da do sedam sati zauzme povoljnije položaje za prodor ka Drvaru propala je tako već u začetku.

Na pravcu Bihać — Bosanski Petrovac — Drvar krenuo je u napad ojačani 92. motorizovani njemački puk ali su ga kod Ripackog klanca dočekale jedinice Šeste krajiške brigade Četvrte divizije i Drvarsko-petrovačkog NOP odreda i spriječile mu prodor prema Drvaru,

²⁶ AVII, k. 797, reg. br. 13/3. Izvještaj Šeste ličke proleterske divizije.

²⁷ AVII, k. 74, reg. br. 66/2. Brojno stanje 384. puka 373. njemačke divizije.

²⁸ AVII, NAV-N-T-314, Roll. 563/639. Zapovijest za napad komandanta 373. njemačke divizije.

a od Bosanske Krupe prema Bosanskom Petrovcu napadao je izviđački bataljon 1. brdske njemačke divizije (1.200 ljudi) i jedan puk 2. ustaško-domobranskog lovačkog zdruza (1.800 ljudi), pokušavajući da prodre prema planini Grmeč, prevoju Risovac i raskrsnici puteva kod Vrtoča. Njihov prodor zadržale su skoro do pada mraka na padinama Grmeča jedinice Osme krajiške brigade. U isto vrijeme krenuo je i puk »Brandenburg« sa četnicima iz Knina prema s. Strmici i izviđački SS bataljon iz Livna prema Bosanskom Grahovu. Štab Devete da-
lmatinske divizije o tome je odmah izvijestio Štab Osmog korpusa. Istovremeno kada i 105. SS izviđački bataljon, krenuo je iz Livna i izviđački bataljon 369. njemačke divizije prema Glamočkom polju, ali ga je kod s. Korićne dočekala Treća krajiška proleterska brigada. Bataljon je razbijen i natjeran u bjegstvo sve do Livna. Ubijeno je 139 Nijemaca, a brigada je imala pet poginulih i pet ranjenih boraca.²⁹

Na području Jajca i Mrkonjić-Grada 7. SS divizija »Princ Eugen« sa oko 4.000 vojnika u prvom borbenom ešelonu izvršila je 25. maja nekoliko slabijih ispada na položaje Prve proleterske brigade. Tek oko 12 h otpočela je žestoka borba kod Šipova i na liniji Sjenokos — Crni Vrh, kojom su Nijemci željeli što prije da ovladaju radi daljeg prodora prema Mliništu jer su očekivali da se tuda povlače štabovi brigada, divizija i korpusa. Iz doline Vrbasa u rejonu s. Vinac jedan bataljon 13. SS puka pokušao je da prodre preko terena Janja u planinu Smiljevac, ali su ga kod Natpolja dočekale jedinice Devete krajiške brigade, razbile i protjerale natrag u dolinu Vrbasa.

Za to vrijeme je 500. SS padobranski lovački bataljon vršio posljednje pripreme na aerodromima Ečka, Cerklje i Lučko. Tu su prvi put saznali da idu u napad na Tita i vrhovno rukovodstvo NOP-a Jugoslavije. Svima je podijeljena Titova slika i rečeno im da je to najvažnija ličnost i da ga treba po svaku cijenu uhvatiti ili ubiti. Kada se spuste u Drvar sliku je trebalo pokazivati stanovništvu zahtijevajući od njih obavještenje o Titovom mjestu boravka, pa ako ne dobiju odgovor — odmah treba strijeljati.

*

Bombardovanje Drvara je počelo u 6.35 sati 25. maja; do 7.00 bačeno je 1.200 bombi od po 50 kg i 300 bombi od 250 kg (ukupno 67,5 tona eksploziva velike razorne moći). Za nekoliko trenutaka je

²⁹ AVII, NAV-N-T-314 Roll 563/639 i Roll 565/695. Izvještaji 15. brdskog armijskog korpusa komandi 2. oklopne njemačke armije.

sav grad bio u plamenu i ruševinama. U 7 h je prestalo bombardovanje Drvara, a već u 7.10 počeli su da se spuštaju jedriličari i padobranc.

I padobranc i jedriličari spuštali su se na poljanu ispred pećine, udaljenu svega oko 100 m. Dijelila ih je jedino rijeka Unac. Ne znajući da se u pećini nalazi Tito, oni su se odmah po prizemljenju okretali na suprotnu stranu — prema Šobića Glavici (kota 520), staroj stočnoj pijaci, fabrici celuloze, kao i prema Drvar-Selu i Prnjavoru.

Zauzimajući Drvar, padobranc su naišli na žestok otpor pripadnika vojnopoziadinskih ustanova i terenskih radnika, od kojih je većina imala jedino pištolje, a samo poneki pušku i automat sa malim brojem ručnih bombi. U neravnopravnoj borbi sa do zuba naoružanim protivnikom — mnogi su poginuli, ali su se do posljednjeg daha herojski borili. Izvršavajući naređenje generala Rendulica, padobran ci su bezobzirno hvatali žene, djecu, nemoćne i stare, zahtijevajući od njih da ih kažu mjesto gdje se nalazi Tito. Svi su ćutali i zbog toga su masovno strijeljani. Do podne 25. maja poubijali su gotovo sve ljude koje su pohvatali — nekoliko stotina, najviše žena sa djecom.

Kada su konačno shvatili da Tito nije u gradu, padobran ci su krenuli prema mostu na Uncu. Već u prvom pokušaju prodora ovim pravcem, dočekala ih je snažna vatra iz pješadijskog oružja i za nepuna dva časa izgubili su oko 60 ljudi. Za komandanta padobranskog bataljona Kurta Ribkea to je bio najpouzdaniji znak da se u pećini nalazi rukovodstvo NOP-a. To mu je potvrdio i jedan zarobljeni pripadnik Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba (bivši domobranski poručnik), nakon čega su sve snage padobranskog bataljona koncentrisane prema pećini. Grupa »Draufgänger« napadala je svom silinom prema Mandića-mostu, grupa »Stürmer« pravo na pećinu preko Unca, a grupa »Grün« desno od prethodne dve sa ciljem da izbije na Podove, najznačajniji objekat iznad pećine.³⁰

Oko 9 h otpočela je najžešća borba za pećinu i oko pećine. Izuzev Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba — drugih jedinica u tom trenutku nije bilo. Prateći bataljon je imao 270 boraca, ali ih je preko 70 bilo raspoređeno dalje od pećine; pećinu je neposredno branilo oko 200 boraca. Juriši padobranaca su dočekivani gotovo na nož i odbijani uz teške obostrane gubitke. Dio druge čete i jedan vod četvrte čete koji su zatvarali pravac prema Mandića-mostu uspjeli su da zaustave i slome tri žestoka juriša padobranaca za nepun sat, a slično je bilo i na pravcu prema pećini, gdje su se nalazili borci Prve i Druge

³⁰ AVII, k. 15, reg. br. 11/1—I. Izvještaj komandanta Pratećeg bataljona VŠ.

čete i dio konjičkog eskadrona. S obzirom na izuzetno velike i nepredviđene gubitke (preko 60 poginulih i mnogo ranjenih), komandant padobranskog bataljona je odlučio (u 10 h) da prekine sa bezuspješnim napadima i sačuva već desetakovane snage za novi napad tek kada pristignu snage drugog talasa.³¹ Međutim, njihov dolazak je osujećen neočekivanim događajem: u trenutku kada se Ribke pripremao da obavijesti Rendulica o mjestu boravka maršala Tita, borci iz radio-nice Šeste ličke divizije, koji su iz sela Kamenice prvi stigli do Drvara, a upravo tog jutra su popravili jedan teški minobacač — kada su ugledali Nijemce na Šobića Glavici ispalili su samo jednu minu koja je pogodila radio-odeljenje komandanta padobranskog bataljona, uništila svu posluhu i radio-stanicu. Tako je Ribke ostao bez radio-veze jer je obaranjem jedne jedrilice u kojoj se nalazila još jedna radio-stanica uništena svaka veza, pa je komandant 2. oklopne armije, uzaludno očekivao obavještenje o uspjehu desanta.

Grupu padobranaca koja je obuhvatno pokušala da izbije na Podove dočekali su slušaoci Oficirske škole. Oni su iz sela Šipovljana samoinicijativno dotrčali u Drvar i odmah zaposjeli položaje iznad pećine, odbijajući sve napade Nijemaca do pristizanja Treće ličke proleterske brigade. Čim je desant bačen na Drvar, Štab Šeste ličke proleterske divizije naredio je Trećoj brigadi da hitno uputi u Drvar dva bataljona, a nešto kasnije i ostala dva. Već oko 10 sati u neposrednu blizinu Drvara stigao je najpre Prvi bataljon, a gotovo u isto vrijeme i Drugi. Do tog trenutka padobranici su uspjeli da zauzmu Drvar, Trnića brijeg i Drvar-Selo, ali je ubrzo počelo njihovo povlačenje, pred naletom jedinica Treće ličke proleterske brigade, na Šobića Glavicu (k. 520) radi zauzimanja položaja za kružnu odbranu dok ne pristigne borbena grupa »Vilan« od Srba i 92. motorizovani puk od Bosanskog Petrovca. Povlačeći se ka Šobića Glavici, padobranici su osjetno oslabili vatru na pećinu u kojoj se nalazio Tito, a koncentrisali su glavne snage i najjaču vatru u pravcu juga i jugozapada odakle su nailazile jedinice Treće ličke brigade i Prvi bataljon Prve brigade Devete dalmatinske divizije.³² Tu promjenu je brzo uočio i drug Tito, prateći razvoj situacije, pa je oko 11.30 sa članom Vrhovnog štaba Edvardom Kardeljom i neposrednom pratnjom a uz obezbjeđenje Pratećeg bataljona izašao iz pećine i krenuo uzvodno lijevom obalom Unca oko 300 m, a zatim skrenuo lijevo i izašao na Podove iznad pećine oko 12 h.

³¹ AVII, NAV-N-T-314, Roll. 563/660.

³² AVII, k. 797, reg. br. 15/2. Izvještaj Štaba Šeste ličke divizije Štabu Prve proleterske divizije.

Ostavši bez veze sa padobranskim bataljonom, Rendulic je odmah naredio da se drugi talas padobranaca (sa kojima je poslao novu radio-stanicu) baci na Drvar u 12 h. Kada su nekoliko minuta kasnije transportni avioni (sa 170 padobranaca) naišli iznad pećine, dočekani su žestokom vatrom Pratećeg bataljona i slušalaca Oficirske škole, što ih je prisililo da iskaču jugoistočno od Drvara u rejonu Prnjavora. Tu su ih, međutim, dočekali borci Treće ličke proleterske brigade i Prvog bataljona Prve brigade otvarajući vatru po njima još u zraku. Među prvim je ubijen i kapetan Obermajer, koji je nosio radio-stanicu za vezu sa komandantom 2. oklopne armije a radio-stanica se raspala na dijelove.

*

Za vrijeme dok se vodila žestoka borba u Drvaru, jedinice grupe »Vilam« i 92. motorizovanog njemačkog puka vršile su snažan pritisak iz pravca Srba i Bosanskog Petrovca da bi se što prije probile do Drvara i pomogle padobranskom bataljonu. Pretrpjevši velike gubitke, grupa »Vilam« je uspjela da do 22 h proдре u selo Trubar, gdje je i zaustavljena.

Tek sutradan u zoru, kada je ojačana svim raspoloživim snagama divizije, krenula je ponovo u prodor ka Drvaru, ali to više nije bila borbena grupa »Vilam« već 373. »Tiger« divizija. Na pravcu od Bihaća prema Bosanskom Petrovcu 92. motorizovani puk nije prestajao sa žestokim napadima na Prvi bataljon Šeste krajiške brigade koji je na položajima u Ripačkom klanцу zatvarao pravac prema Drvaru. Napadi su se smjenjivali jedan za drugim sve do 14 h, kada su četnici proveli Nijemce obilaznim putem duž Račičkog potoka na komunikaciju Bihać — Bosanski Petrovac i tako se našli za leđima naših boraca. To je prisililo bataljon da se povuče sa Ripačkog klanca. U 18 h njemački tenkovi i motorizacija su prošli klanac, a u 20 h izbijaju u Vrtoče. Na pravcu Bosanska Krupa — Bosanski Petrovac Nijemci su u toku dana (25. maja) prodrli duboko u planinu Grmeč do prevoja Risovac, ali su ih tu dočekale jedinice Osme krajiške brigade i u snažnom protivnapadu protjerale nazad na polazne položaje ispred Bosanske Krupe. Iz pravca Banja Luke napadao je oklopni jurišni bataljon uz snažnu podršku 202. tenkovskog bataljona, ali je kod Sitnice zaustavljen u žestokoj borbi sa 13. krajiškom brigadom 39. divizije. Ubijeno je 40 njemačkih vojnika i uništeno više vozila.

Na kraju prvog dana borbe, komanda 2. oklopne armije morala je da konstatuje da je dugoplanirani desant završio potpunim porazom. Takav debakl Nijemci nisu doživjeli ni na jednom ratištu, mada

su mnoge vazdušnodesantne akcije izvodili nakon minimalnih priprema, po skraćenom postupku. Glavni razlog sloma desanta očigledno nije bio u neborbenosti padobranaca. Naprotiv, to su bili odabrani i izuzetno sposobni vojnici, koji su se žestoko borili, mnogo ih je poginulo u toku dana, a uveče — umjesto da unište vrhovno rukovodstvo NOP-a Jugoslavije — oni su bili pred uništenjem. Sam Rendulic je, kasnije, priznao da je bataljon praktično bio uništen.

Oko podne, 25. maja, drug Tito je sa Pratećim bataljonom i nekoliko članova Vrhovnog štaba krenuo sa Podova iznad pećine prema s. Potocima. Uveče je stigao u zaselak Jasikovača gdje je obaviješten da su padobrancima u Drvaru pohvatali i poubijali nekoliko stotina građana i da je Drvar pust. Kako su se jake neprijateljeve snage približavale iz pravca Srba i Bihaća, Tito je naredio da Šesta lička proleterska divizija u toku noći napusti blokadu padobranaca i zauzme položaje za odbranu na najvažnijim pravcima koji izводе ka slobodnoj teritoriji.³³ U skladu s tim, Štab divizije je naredio Trećoj brigadi da povuče bataljone iz Drvara na prostor Resanovci — Kamenica — Korita, a na isti prostor se prebacio i jedan bataljon Prve brigade. Iz zaseoka Jasikovača kolona Vrhovnog štaba krenula je uveče 25. maja i ujutro 26. maja stigla je u Materića Uvalu, gdje je i predanila. U toku dana stizala su obavještenja Vrhovnom komandantu o borbama koje su vođene. Najpre je primljen izvještaj Petog korpusa u kojem su podrobno sumirani rezultati borbenih dejstava po pravcima.³⁴ Prema radio-izvještaju Četvrte divizije neprijatelj se nalazi na prostoru Vrtoče — Petrovac — Medeno polje sa nekoliko stotina motornih vozila i jakim pješadijskim snagama, a na pravcima 39. divizije neprijatelj je zadržan na liniji planina Dimitor — Čađavica — Zablacé. Štabu Četvrte divizije naređeno je da sa Šestom i Osmom brigadom zatvori pravce Oštrej — Drnić — Bravski Vaganac — Kozila — Srnetica, a Štabu 39. divizije da se sa 13. i 16. brigadom zatvori pravce Klokotovac — Medina — Ribnik — Busije i Ključ — Ribnik — Crkveno. U zoru 27. maja, primljen je izvještaj i Prve proleterske divizije. Na svim pravcima koje je divizija zatvarala Nijemci su u toku 25. i 26. maja napadali izuzetno agresivno, uz snažnu podršku artiljerije i avijacije, i do mraka, 26. maja, uspjeli su da potisnu jedinice divizije na liniju: Tubino brdo — Maleševica — Lipovi Vrh — Jasenovi Potoci — Oštra Glava — Odžina Glava — izvor Sane.

Za Tita više nije bilo dileme o planovima i daljim namjerama neprijatelja. Pretpostavio je da Nijemci još od ranije znaju za Potoke

³³ AVII, k. 797, reg. br. 15/2—2. Izvještaj Štaba Šeste ličke divizije Štabu Prvog proleterskog korpusa.

³⁴ AVII, k. 458-A, reg. br. 47/7. Izvještaj Štaba Petog korpusa Vrhovnom štabu NOV i POJ.

kao rezervno komandno mjesto Vrhovnog štaba, te da zato treba preduzeti hitne mjere kako bi se isključila mogućnost izvođenja obimnije diverzantske akcije u ovom rejonu. Zato je naredio Štabu Prvog proleterskog korpusa da odmah uputi u Potoke jedan bataljon Prve proleterske brigade.³⁵ Iz Materića Uvale Tito je krenuo 26. maja uveče, a u Potoke je stigao noću 27/28. maja. Tu su se već nalazili ostali članovi Vrhovnog štaba i strane vojne misije. U toku pokreta redovno je primao izvještaje štabova korpusa i divizija, tako da je gotovo u svakom trenutku znao za situaciju na »frontovima«, posebno na onim pravcima koji izводе u dubinu slobodne teritorije. Poremećene veze sa štabovima usled bombardovanja Drvara uspostavljene su već krajem prvog dana operacije, i sem nekoliko kraćih prekida — održavane su kontinuirano do kraja. U komandi 2. oklopne armije, međutim, prve informacije koje su stigle u toku desanta i rezultatima borbe na svim pravcima izazvale su opštu konsternaciju. Za Rendulica je bio potpuni šok kada je u 8 h 26. maja primio izvještaj da Tito nije uhvaćen i da je umjesto Vrhovnog štaba skoro potpuno uništen njegov padobranski bataljon. Zato je odmah odlučio da preduzme nove, još opsežnije mjere radi produžavanja operacije »Rösselsprung«. Komandantu 15. brdskog armijskog korpusa je naređeno da šalje izvještaje o promjeni situacije svaka dva sata, a 5. SS brdskom korpusu da pokrene sve raspoložive snage i koncentriše ih na prostoru Mrkonjić-Grada, Jajca i Livna. Oko 19 h u komandi armije je stigao i prvi potpuniji izvještaj 15. brdskog korpusa. On je izvještavao Rendulica da se 92. motorizovani puk u 13.20 spojio u Drvaru sa padobranskim bataljonom, da se jugozapadno od Drvara spojila sa padobranskim bataljonom i borbeni grupa »Vilam«, da je 54. izviđački bataljon u 11 h »odbacio neprijatelja sa visova 13 km sjeverno i sjeveroistočno od Vrtoča prema jugu«, da se 1. lovački puk nalazi 6 km južno od Gudavca, a da je 1. puk »Brandenburg« u 16 h stigao u Bosansko Grahovo i tamo se spojio sa 105. izviđačkim bataljonom. Komandant korpusa je informisao štab 2. oklopne armije da se »neprijatelj utvrdio pred SS divizijom, da je u prostoru sjeverozapadno od Šipova izgradio položaje, te da je cesta Mrkonjić-Grad — Mlinište razorena.«³⁶

U komandi 5. SS brdskog korpusa naređenje generala Rendulica ocijenjeno je kao najoštrije upozorenje. Komandantu korpusa je jasno stavljeno do znanja da je glavni zadatak korpusa u tom trenutku

³⁵ AVII, k. 372, reg. br. 27/1. Naređenje Štaba Prvog proleterskog korpusa Štabu Prve proleterske divizije.

³⁶ AVII, NAV-N-T-314, Roll. 563/629-30.

angažovanje kompletne 7. SS divizije »Princ Eugen« u dejstvima na jedinice NOVJ koje se povlače od Drvara, te da ne smije biti odstupanja i ograničenja. Zbog toga je odmah lično doleteo avionom na teren Mrkonjića (u Podrašničko polje), gdje ga je dočekaio komandant 7. SS divizije i upoznao sa situacijom. Zajednički su razradili plan za brzo prebacivanje divizije na teren Mrkonjić-Grada i Jajca, a zatim su naredili njen ubrzani pokret. U toku dana je krenulo oko 11.000 vojnika iz doline Bosne, Lašve i Vrbasa na položaje prema planini Klekovači radi daljeg prodora u Potoke, a kako je na položajima već bilo oko 4.000 ljudi još od 24. maja — ukupno je koncentrisano 15.000 njemačkih vojnika i ogromna količina ratne tehnike. Radi lakšeg i bržeg kretanja teškoprohodnim planinskim zemljištem, naređeno je svim potčinjenim starešinama da u toku marša oduzmu i opljačkaju od seljaka najmanje 1.000 konja sa samarima za prenos materijala.³⁷

Procjena komande 2. oklopne armije o pravcu povlačenja maršala Tita i Vrhovnog štaba ka Potocima pokazala se tačnom. Kada je o tome stiglo i radio-obavještenje izviđačko-diverzantske grupe, Rendulic se više nije dvoumio u pogledu daljih planova i akcija. Zato je o novim saznanjima odmah obavijestio komandanta Jugoistoka, feldmaršala fon Vajksa, a on njemačku vrhovnu komandu. Istoga dana je od Hitlera stiglo novo, još eksplicitnije naređenje: Tito mora biti uništen po svaku cijenu. Da bi to sproveli, 27. maja po podne u Vrnjačkoj Banji fon Vajks i Rendulic utvrđuju detaljan plan napada na Potoke i Uvalu, angažujući u njegovom realiziranju sve raspoložive njemačke, četničke i ustaško-domobranske jedinice. Ideja za napad zasnivala se na jednovremenom i koncentričnom udaru na Potoke i Uvalu, s tim da oko oba ova reiona bude što »gušći stroj« kroz koji neće moći niko da se provuče. U skladu s tim, komanda 2. oklopne armije je izdala i novu direktivu. Ona je sačuvana u arhivi, tako da olakšava potpunu rekonstrukciju planova i namjera njemačkih komandi. Početna tačka direktive je najznačajnija: »Za Rösselsprung ne dolazi u obzir neprijatelj u pozadini, već najbrže glavnim i najvećim snagama u šumama između r. Unca — Sana koncentrično udariti na prostor Potoci — Uvala i tamo razbiti banditski štab«.³⁸

Istoga dana kada je komanda njemačke 2. oklopne armije izdala naređenje o koncentričnom napadu na Potoke i Uvalu (usred planine Klekovače), Tito je odlučio da krene jakim snagama na istok prema Srbiji, jer je u tom trenutku — s obzirom na razvoj situacije u zemlji

³⁷ AVII, k. 10, reg. br. 1/10. Zapovijest 7. SS divizije »Princ Eugen« za napad.

³⁸ AVII, NAV-N-T-, Roll. 563/580.

i svijetu — Srbija postala glavni strateški cilj u političkom i vojnom pogledu. Takvu odluku je Tito donio još sredinom aprila 1944, planirajući da pored Prvog proletarskog korpusa, u Srbiju krenu i druge jedinice: Četvrta i 11. krajiška divizija Petog korpusa i jedna divizija Šestog korpusa. Prema Srbiji su već bile orijentisane snage Drugog i Trećeg korpusa NOVJ, kao i Pete krajiške divizije.

Donoseći odluku (27. maja) da krene glavnim snagama za Srbiju, Vrhovni komandant NOV i POJ izdao je i naređenje za obezbjeđenje pokreta.³⁹ Štabu Prvog proletarskog korpusa je naređeno da se Treća krajiška proletarska brigada povuče iz rejonu Livna na sjever, poveže sa jedinicama Prve proletarske brigade prema Mliništima radi izviđanja tog pravca, a sa 13. proletarskom brigadom uspostavi kontakt u rejonu Ubavići — Ramići — Malići i zatvori taj pravac. Raspored brigade je postavljen tako da frontalno i bočno obezbeđuje kolonu Vrhovnog štaba kada ona krene zajedno sa stranim vojnim misijama prema cesti Glamoč — Mliništa gdje je planirano njeno prebacivanje na planinu Čardak i dalje, pravcem Smiljevac — planina Vitorog — Kupreško polje. Prema izvještaju Prve proletarske divizije, njene dve brigade (1. i 13. proletarska) držale su položaje Tubino brdo — Maleševica — Šipov vrh — Jasenovi Potoci — Oštra Glava — Odžina Glava — izvor Sane, nasuprot vrlo snažnih grupacija neprijatelja: oko 2.000 njemačkih vojnika nalazilo se na grebenu Mliništa, oko 2.000 ljudi u s. Pecka i oko 1.000 na brdu Nabojna (k. 683) između Pecke i Mliništa.

U takvoj situaciji je prodor preko Mliništa bio krajnje neizvjestan. Drug Tito je bio uvjeren da Nijemci znaju za povlačenje Vrhovnog štaba u Potoke i da će svim snagama uskoro napasti ovaj rejon, pa je zato odlučio da pričekava i defanzivnim akcijama privuče glavne snage neprijatelja u Potoke, a u međuvremenu napadne oslabljene neprijateljske snage u Mliništu i pređe preko ceste Glamoč — Mliništa. Zato je 28. maja u zoru naredio Štabu Prvog proletarskog korpusa da Prva i 13. proletarska brigada vode upornu borbu, postepeno se povlače prema Potocima i tako navlače neprijatelja, a Štabu Petog korpusa da hitno angažuje sve snage Četvrte i 39. krajiške divizije na zatvaranju pravaca koji prema Potocima vode od Oštrelja, Drinića, Ključa, Ribnika i Mrkonjić-Grada. Ujedno je pod svoju neposrednu komandu privremeno stavio 10. krajišku diviziju Prvog korpusa, koja je dejstvovala istočno od ceste Mliništa — Glamoč. Njena deveta brigada na terenu Janja bila je prvenstveno orijentisana prema planinama Smiljevac i Čardak, što je bilo od izu-

³⁹ AVII, k. 714, reg. br. 9/1. Naređenje Vrhovnog komandanta Prvom proletarskom korpusu.

zetnog značaja u kasnijim dejstvima,⁴⁰ naročito u borbama za Mliništa i planinu Vitorog (dva bataljona ove brigade razbila su 28. maja kod Podgorije bataljon četnika koji je pokušao da se sa terena Mrkonjić-Grada prebaci u planinu Vitorog radi kontrole pravaca prema jugoistoku). Kontrolom terena istočno od ceste Mliništa — Glamoč, posebno u planinama Čardak, Smiljevac i Vitorog, 10. krajiška divizija je kontinuirano obezbeđivala pokret vrhovnog rukovodstva NOP-a i Prve proleTERSKE divizije na istok prema Kupresu. Zato je Vrhovni štab iz Potoka održavao neposrednu radio-vezu sa načelnikom Štaba 10. krajiške divizije, koji je imao zadatak da stalno (više puta dnevno) izvještava o tome da li je pravac prema istoku siguran.

Prije podne, 28. maja, Tito je saopštio svoju odluku da krene glavnim snagama za Srbiju. Na taj dugi i pobjedonosni marš krenula je, najpre, Prva proleTERSKA divizija, a odmah za njom Šesta lička proleTERSKA i 11. krajiška udarna divizija. Štabu ČetvrtE krajiške divizije naređeno je da i dalje vodi borbe u dolini Sane i Une, i da snažnim napadima zadržava što jače snage Nijemaca.⁴¹

Predviđanja Vrhovnog komandanta da će neprijatelj, čim dovede pojačanja i pregrupiše snage, krenuti u napad prema Potocima, ubrzo su se obistinila. U takvim uslovima Tito je odlučio da najpre defanzivnom borbom navuče glavne snage Nijemaca i četnika na Potoke i Uvalu, zatim da se prebaci na jug, a kada Nijemci i četnici krenu za našim snagama na jug — izvrši prodor preko ceste Mliništa — Glamoč za istok. Događaji su se upravo tako i odvijali: čim su se (29. maja) Nijemci i četnici sasvim približili Potocima i Uvali, Tito je naredio pokret prema selu Preodac ispod planine Šator (udaljeno oko 25 km), s tim što je prostor preko kojega se kretala kolona obezbeđivala Treća krajiška proleTERSKA brigada. Štab Prvog proleTERSkog korpusa naredio je Prvoj proleTERSKOJ diviziji da se Prva i 13. proleTERSKA brigada koncentrišu zapadno od željezničke stanice Lisina, nakon čega su Drugi, Četvrti i Šesti bataljon Prve proleTERSKE brigade raspoređeni na položaje prema Mliništu, a Prvi bataljon i jedan bataljon 13. proleTERSKE brigade prema Glamoču. Nekoliko sati kasnije, poslije pokreta kolone Vrhovnog štaba, krenula je iz Uvale i druga kolona — pod rukovodstvom Štaba Petog korpusa. Za razliku od prethodne, njen pravac je bio prema sjeveru, ka planini Srnetici. Oko 16 h 30. maja ta kolona je razbila dijelove 7. SS divizije »Princ Eugen« na pruži Drvar — Sanski Most, a gotovo u isto vrijeme je dan bataljon 13. proleTERSKE brigade razjurio je Nijemce u rejonu

⁴⁰ AVII, k. 854, reg. br. 1/26—6. Izvještaj štaba Devete krajiške brigade Štabu 10. krajiške divizije.

⁴¹ AVII, k. 372, reg. br. 27/1. Naređenje Vrhovnog komandanta, izdato 28. maja 1944.

željezničke stanice Srnetica. Kolona je zatim nastavila pokret na istok, i u 17 h izbila u s. Crkveno.

U zoru, 30. maja, naše snage su se nalazile u slijedećem rasporedu: vrhovni komandant maršal Tito, sa najvišim političkim i vojnim rukovodstvom NOP-a i stranim vojnim misijama, bio je u rejonu s. Preodac ispod sjevernih padina Šator-planine; Štab Petog korpusa sa političkim rukovodstvom Bosne i Hercegovine, Pratećim bataljonom i Trećim bataljonom 13. proleterske brigade, Štabom 39. krajiške divizije i 13. i 16. brigadom ove divizije nalazio se u s. Crkveno u rejonu Ključa; Deveta krajiška brigada 10. divizije dejstvovala je sa leđa na snage 7. SS divizije »Princ Eugen« koje su u rejonu Mliništa držale položaje, kao i iz s. Vrbljana prema Gornjem Ribniku i selu Crkveno; Šesta lička proleterska divizija ponovo je posjela isto područje u dolini Une od Kupirova na jugu do s. Ataševac preko ceste Drvar — Bosanski Petrovac (jedinice 6. ličke divizije odmah su nastavile sa dejstvom na cesti napadajući njemačke kolone); Deveta dalmatinska divizija je i dalje držala položaje prema Bosanskom Grahovu i Livnu.

Njemačke i četničke snage prodrle su u rejon Potoci — Uvala oko 13 h 30. maja. Odmah su izvršile pretres terena i saslušale mještane koji su se tu zatekli. Doznali su samo da su partizani otišli prema s. Poljice.⁴² To su potvrdili i četnički obavještajci. Prihvatajući dobijene informacije kao sigurne, komandant 15. brdskog armijskog korpusa donosi odluku da opkoli i uništi vrhovno rukovodstvo NOP-a u rejonu sela Preodac, pa u vezi s tim izdaje naređenja 7. SS diviziji »Princ Eugen«, 373. »Tiger« diviziji, 92. motorizovanom puku, 1. puku »Brandenburg«, jurišnom bataljonu 2. oklopne armije, 54. izviđačkom bataljonu i 105. SS izviđačkom bataljonu da odmah krenu u napad na jedinice NOV i POJ. Da bi uspjeh operacije bio što sigurniji, Rendulic je naredio komandantu 5. SS armijskog korpusa da iz rejona Sarajeva uputi ka Livnu 3. bataljon 14. SS puka radi pojačanja dejstva.

Tito i Vrhovni štab su pretpostavili da će Nijemci ubrzo doznati za pravac kretanja političkog rukovodstva NOP-a. Takva procjena je bila sasvim logična: kolona se kretala prije podne, 30. maja, po lijepom sunčanom danu i išla po otkrivenom terenu, što je omogućilo njemačkim i četničkim obavještajcima da je potajno prate gotovo cijelim putem. Nijemci su naredili početak napada 1. juna u 4.30 h.⁴³

⁴² AVII, NAV-N-T-314, Roll. 563/559. Izvještaj komandanta 13. SS puka komandantu 7. SS divizije »Princ Eugen«.

⁴³ AVII, NAV-N-T-314, Roll. 563/556. Izvještaj komande 15. korpusa upućen komandi 2. oklopne armije o dejstvima njemačkih jedinica 1. juna 1944.

U međuvremenu, Vrhovni komandant NOV i POJ naredio je pokret glavne kolone noću 31. maja i 1. juna. Pravac kretanja je vodio preko planine Crne Gore na sjever, i u rejonu ž. stanica Mliništa trebalo je preći preko ceste Mrkonjić-Grad — Glamoč, a marševski cilj je bilo Kupreško polje. Tako zamišljenim i planiranim manevrom stvorena je paradoksalna operativna situacija: glavne snage Nijemaca i četnika, koje su tražile Tita, kretale su se ubrzano na jug, a kolona Vrhovnog štaba, sa Titom na čelu — marševala je prema sjeveru. Bio je to još jedan od mnogih dokaza, koji je u praksi potvrđivao izuzetnu vitalnost i majstorstvo ratne vještine Narodnooslobodilačke vojske, i njena ogromna preimućstva nad snagama okupatora i domaćih izdajnika.

Ujutro, 1. juna 1944. godine, na osnovu dotadašnjeg razvoja situacije, Tito je naredio svim jedinicama da pređu u opštu ofanzivu. Poslije nekoliko sati na svim pravcima i »frontovima« je vrilo »kao u kazanu«. Samo u prvom naletu jedinice Petog korpusa su izbacile iz stroja preko 200 Nijemaca, uništile oko 100 kamiona i 12 tenkova i ponovo oslobodile Ključ, a borci 13. krajiške brigade 39. divizije u jurišu su protjerali Nijemce iz Ribnika i prodrli u selo Rastoku gdje umalo nisu zarobili štab 7. SS divizije i komandanta 5. SS korpusa. Snage Šeste ličke proleterske divizije napale su kolone neprijatelja na cesti Drvar — Bosanski Petrovac i nanijele im teške gubitke, a istovremeno prešle u opšti napad u dolini Une.

Cestu Mrkonjić-Grad — Glamoč kolona Vrhovnog štaba prešla je nešto južnije od Mliništa, u rejonu s. Vasići, 2. juna u zoru. Pokret je nastavljen prema Kupreškom polju, odakle se Tito sa najvišim političkim i vojnim rukovodstvom NOP-a prebacio noću 3/4. juna sovjetskim i britanskim avionima u Bari, a odatle ratnim brodovima na otok Vis.

Drugog juna po podne prodrle su kolone Nijemaca koncentrično u s. Preodac ispod Šator-planine⁴⁴ i udarile »u prazno«, kao i tri dana ranije na Potocima. Tita i vojno-političkog rukovodstva NOP-a tu više nije bilo; njemačkim komandantima je preostalo jedino da krenu za jedinicama NOVJ koje su dejstvovala na ovom području, ali je već poslije nekoliko dana žestokih borbi postalo evidentno da takva disperzija snaga nema nikakvih izgleda na uspjeh.

Operacija »Rösselsprung« bila je time i praktično završena — potpunim debaklom i slomom operativne koncepcije hitlerovske vrhovne komande, kao i njenih podređenih štabova. Kao i uvijek, tak

⁴⁴ AVII, k. 84. reg. br. 22/2. Izvještaj Štaba Devete divizije Štabu Osmog korpusa o prodoru Nijemaca u selo Preodac.

su i sada traženi krivci: general-pukovnik Lotar Rendulic je smijenjen sa dužnosti komandanta 2. oklopne armije i upućen za komandanta okupacionih snaga u Norveškoj, general-lajtnat Ernest Lejzer je smijenjen sa dužnosti komandanta 15. brdskog armijskog korpusa, a smijenjen je i kažnjen i veći broj nižih starješina.

Najznačajnije operativno-strategijske pouke

Vazdušnodesantnu operaciju »Rösselsprung« njemačka vrhovna komanda je zamislila i planirala iz krupnih vojnostrategijskih i političkih razloga — željela je po svaku cijenu uništiti vrhovno rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji, a posebno njegovog vođu i stratega maršala Tita. Time je operaciji dat mnogo širi strateški značaj nego što se ponekad zaključuje, pogotovo ako se operacija razmatra iz ugla borbenih sudara taktičkih jedinica.

Pošto je to bila složena operacija, u kojoj je jedan od bitnih činilaca predstavljao vazdušni desant na Drvar, njeno izvođenje je zavisilo od nekoliko ključnih faktora: 1) atmosferski uslovi morali su da budu izuzetno povoljni za upotrebu vazdušnodesantnih snaga; 2) pripreme su se morale izvoditi u najvećoj tajnosti, jer je prijetila opasnost da Tito promijeni mjesto boravka; 3) trebalo je po svaku cijenu izolovati vrhovno rukovodstvo NOP-a u Drvaru taktičkim i operativnim dejstvima i mjerama operativnog maskiranja i dezinformisanja; 4) njemačka, četnička i ustaška obavještajna služba morale su što hitnije da utvrde tačno mjesto boravka maršala Tita; 5) za deblokadu padobranskog bataljona trebalo je odrediti jake i brzo-pokretne snage iz pravca Srba i Bihaća; 6) za kasnija dejstva trebalo je odrediti jake borbene grupe iz pravca Banja Luke, Mrkonjić-Grada, Jajca, Livna i Bosanskog Grahova.

Šta je od svega ostvareno?

1. Pokazalo se da je dobro određen 25. maj za početak operacije. To je bio sunčan i topao dan, izuzetno povoljan za upotrebu vazdušnodesantnih snaga.

2. Tajnost priprema operacije ostvarena je samo djelimično, uglavnom samo u pogledu dana i časa napada. Za pripremu operacije »Rösselsprung« drug Tito i Vrhovni štab saznali su dva djeseca ranije, pa su u skladu s tim izdali odgovarajuća naređenja jedinicama i ustanovama.

3. Nijemci su uspjeli da izoluju vrhovno rukovodstvo NOP-a u momentu napada. U neposrednoj blizini Vrhovnog štaba nije bilo jačih snaga za odbranu.

4. Njemačka, četnička i ustaška obavještajna služba nisu uspjele da utvrde tačno mjesto boravka maršala Tita. Nisu to saznale, prije svega, zbog visoke svijesti i discipline naroda Drvara, koji je znao da se Tito nalazi u pećini, ali je o tome ćutao. Znali su to i svi pripadnici Pratećeg bataljona, svih ustanova i službi pri Vrhovnom štabu, znali su to štabovi svih jedinica, komandi vojnopozadinskih vlasti i pripadnici društveno-političkih organizacija, ali su svi disciplinovano tu tajnu čuvali. Da je komanda 2. oklopne njemačke armije znala da je maršal Tito u pećini, onda bi i napad padobranaca i jedriličara poslije spuštanja odmah bio usmjeren u tom pravcu, a dogodilo se suprotno.

5. Za deblokadu padobranskog bataljona, general Rendulic je odredio dvostruko jače snage od Srba i trostruko jače iz pravca Bihaća, uz podršku vrlo respektivnih oklopnih i motorizovanih jedinica. On je bio potpuno svjestan visokih borbenih kvaliteta jedinica Šeste ličke proleterske i Četvrte krajiške udarne divizije, pa je zato i odredio veoma jake snage za prodor u Drvar. Međutim, ni one nisu bile dovoljne za izvršenje zadatka. Borci Šeste ličke proleterske i Četvrte krajiške divizije razbili su 25. maja obe grupacije i tako im spriječile prodor u Drvar. Prema tome, ovaj zadatak nije izvršen.

6. General Rendulic nije mogao da predvidi da će tri radio-stanice, dodijeljene padobranskom bataljonu za vezu, biti uništene, i da će on biti onemogućen da prvog dana operacije komanduje padobranskim bataljonom lično.

7. Na osnovu dugotrajnih i detaljnih priprema, komanda 2. oklopne armije je bila potpuno ubijedena u uspjeh napada prvog i drugog dana operacije, pa je zato i naredila borbenim grupama na ostalim pravcima da ne kreću ka Drvaru, već da na pogodnim položajima »dočekuju i uništavaju raspršene štabove jedinica NOV i POJ.« Takva procjena je bila potpuni promašaj.

8) Kada je, ujutru 26. maja, general Lotar Rendulic saznao da 25. maja nije uništeno vrhovno rukovodstvo NOP-a Jugoslavije u Drvaru, bio je siguran da će to uspjeti narednih dana do kraja maja.

Pretpostavljao je i bio uvjeren da će jedinice NOVJ prihvatiti borbu u rejonu Drvara, a tada će dvostruko jače snage Nijemaca koncentrisane i usmjerene isključivo protiv vrhovnog rukovodstva NOP-a Jugoslavije, uspjeti da izvrše zadatak.

Međutim, general Rendulic nije znao da je maršal Tito težio da jedinice NOVJ nikad ne prihvate borbu tamo gdje je neprijatelj natura po svom planu već da preuzmu inicijativu i prisile neprijatelja da vodi borbu tamo gdje je njima najviše odgovaralo. General

Rendulic je to uočio kada je izgubio bitku, kada je bilo kasno, i o tome je 8. juna 1969. godine novinaru Mihajlu Mariću rekao sledeće:

...»Očekivao sam da će Tito organizovati odbranu u svom se-dištu, dok mu ne stignu jedinice, ili da će sutra dan primiti bitku u tom smislu da izvrši protivnapad, pa sam ipak verovao u svoj uspeh. Da je uradio kako sam želeo, a volontarizam je u vojnoj nauci naj-opasnija stvar, bilo bi još nade na konačan uspeh, jer su jake moje snage bile na domaku, ili su već stizale u Drvar. Naši pravci i kon-centracija bili su izmanevrisani, a sam Tito se izvukao kroz naš ras-pored, tako da mi do danas nije jasno kako je vaš komandant prozreo ovu opasnost i uspeo da je aktivnim taktičkim dejstvima osujeti... Bilo kako bilo, uništenje Titovog štaba, maja 1944. nije zavisilo od moje volje, jer sam preduzeo sve što sam mogao. Da sam mogao uni-štio bih štab i uhvatio Tita...«⁴⁵

Prema navedenom, može se zaključiti da operacija »Rössel-sprung« nije uspjela zato što nije realizovano nekoliko bitnih čini-laca. Njena osnovna zamisao je očigledno bila dobra, ali to nije po-moglo u direktnom sudaru sa novom i nadmoćnijom strategijom i ratnom vještinom, sa protivnikom čiji su borbeni moralno-politički kvaliteti visoko prevazilazili one parametre na koje su Nijemci do tada naučili. Slom operacije »Rösselsprung« potvrdio je još jednom u praksi stvarnu vrijednost svih starješina i štabova Narodnooslo-bodilačke vojske, njihovu sposobnost u rješavanju najsloženijih ope-rativno-taktičkih problema, a iznad svega njihovu borbenu inven-tivnost i inicijativu. Zato se i moglo dogoditi da samo nakon 10 dana od početka operacije, jedinice NOV i POJ pređu u protivofanzivu na svim pravcima, i tako iz temelja preokrenu operativno-strategijsku situaciju u sopstvenu korist. Lični pečat tom grandioznom zamahu davao je vrhovni komandant Narodnooslobodilačke vojske maršal Tito, usmjeravajući dejstva jedinica sa novog komandnog mjesta — otoka Visa, a nešto kasnije i iz glavnog grada nove Jugoslavije — Beograda.

⁴⁵ »Večernje novosti« od 31. maja 1966, str. 5.